

Asia: VN/11505/2020

Lausuntopyyntö toimeentulotukilain uudistamista valmistelleen työryhmän mietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto ja tulla kuulluksi toimeentulotukilain uudistamista valmistelleen työryhmän loppumietinnöstä. On hyvä, että nyt etsitään aktiivisesti ratkaisuja niihin kysymyksiin, jotka syntyivät perustoimeentulotuen siirtyessä Kelaan ja toimeentulotuen järjestämisvastuun jakauduttua kahdelle viranomaiselle vuoden 2017 alusta lähtien.

THL lausuu työryhmän ehdotuksista, jotka työryhmälle asetetun tehtävän mukaisesti keskittyvät toimeentulotuki- ja sosiaalihuollon lainsäädännön muutoksiin. Työryhmän seikkaperäinen mietintö esittelee laaja-alaisesti toimeentulotuen asemaa osana sosiaaliturvajärjestelmää ja erityisesti sen roolia viimesijaisessa turvassa. Mietinnössä huomioidaan myös sosiaaliturvakomitean työ ensisijaisten sosiaaliturvaetuuksien uudistamisessa. Sosiaaliturvauudistus tulee väistämättä vaikuttamaan myös viimesijaisen turvan rooliin, mistä syystä uudistusta on ollut mietinnössä tarpeen sivuta. Mietinnössä tehdyt ehdotukset ovat kuitenkin pääosin sellaisia, että niiden toimeenpano voidaan aloittaa uudistuksen etenemisestä riippumatta.

Lainsäädännön muutoksiin tähtäävät ehdotukset

On suotavaa, että työryhmän ehdotuksen mukaisesti sosiaalihuollon asiakaslaki ja sosiaalihuollon oikeusperiaatteiden soveltuminen perustoimeentulotukeen käydään läpi ja selkeytetään siten, että perustoimeentulotuen päätöksenteko kytkeytyisi nykyistä tiiviimmin toimeentulotuen tarkoitukseen (Laki toimeentulotuesta 1 §). Perustoimeentulotuen päätösten ymmärrettävyyttä voitaneen lisätä

työryhmän ehdotuksen mukaisesti säätämällä laissa laskelman roolista toimeentulotukea myönnettäessä sekä selkeyttämällä kohtuullisuusharkinnan perusteita tuloja vyörytettäessä (15 §).

Erytisen hyvin perusteltu on ehdotus siitä, että sosiaalihuollon asiakkaiden kohdalla määrämuotoinen lausunto otettaisiin aina perustoimeentulotukea koskevassa harkinnassa päätöksenteon lähtökohdaksi ja siitä poikkeamiseen pitäisi olla selkeä syy. Näin riippumatta siitä, onko lausunto laadittu Kelan lausuntopyyntö perusteella vai oma-aloitteisesti kunnassa. Tällainen menettely vahvistaisi sekä kahden toimeentulotuesta vastuullisen viranomaisen välistä vuoropuhelua että asiakkaan asemaa. Lausuntojen muodon tulisi olla sellainen, ettei niiden laatiminen kunnassa ja toisaalta hyödyntäminen Kelassa vaadi merkittäviä lisäresursseja. Parhaassa tapauksessa määrämuotoisiin lausuntoihin perustuva menettely helpottaisi myös sosiaalityöntekijöiden ja Kelan etuuskäsittelijöiden työtä: asiakkaan ja sosiaalityöntekijän yhdessä jälkikäteen laatimat oikaisuvaatimukset perustoimeentulotuen virheellisistä päätöksistä saattaisivat vähetä, mikäli asiakkaan tilanne tunnettaisiin riittävän hyvin jo päätöstä tehtäessä.

THL kuitenkin huomauttaa, että asiakkaan aseman vahvistuminen edellyttää sosiaalihuollon asiakkaaksi pääsyä eri hyvinvointialueilla ja kunnissa. Lisäksi Kelassa tarvitaan riittävät neuvontapalvelut ja kyvykkyyttä ohjata palveluita tarvitsevat asiakkaat sosiaalihuoltoon.

Ehdotukset lainsäädännön täsmentämisestä tietojenvaihdon parantamiseksi kahden viranomaisen välillä ovat kannatettavia. Pitkällä aikavälillä Kanta-palvelut voivat tukea viranomaisten välistä tiedonvaihtoa, jos sosiaalihuollon asiakastiedon arkiston tietosisällöt sekä käyttöönotto kehittyvät suunnitellusti lähivuosina. Oikean ja ajantasaisen asiakastiedon tehokasta hyödyntämistä edistävät myös käyttäjäystävälliset tietojärjestelmät kunnissa ja hyvinvointialueilla. Tietojärjestelmät kehittyvät eri hyvinvointialueilla kuitenkin eritahtisesti, mikä on syytä huomioida toimeenpanossa ja sen vaiheistuksessa. Tiedolla johtaminen ja ohjaaminen tarvitsevat luotettavaa dataa, mitä hyvin toimivat asiakastietojärjestelmät voivat tuottaa.

Tietojärjestelmien tuottamista haasteista huolimatta lainsäädäntöä voidaan valmistella huomioiden se, että kunnasta tai hyvinvointialueelta Kelaan luovutettavien tietojen on oltava riittävän tarkasti määriteltyjä. Sääöksessä tyhjentävästi kuvatut tarpeelliset tiedot voivat jo lyhyellä aikavälillä tukea tiedonvaihtoa ja siten auttaa asiakasta saamaan riittävän taloudellisen tuen ja palvelut Kelmu-järjestelmän tuella.

Toimeenpanoa koskevat ehdotukset

Ehdotus sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimivasta toimeentulotukiasioiden yhteistyöelimestä tai neuvottelukunnasta on kannatettava, koska toimeentulotuen

järjestämisvastuu tulevaisuudessakin jakautuu kahden eri viranomaisen välille. Tällainen toimielin tukisi toimeentulotuen toimeenpanon parantamista osana viimesijaista turvaa.

Toimeentulotukeen turvautuminen kertoo siitä, että ihminen ei pysty itse vastaamaan elatuksestaan. Tästä syystä THL esittää, että toimeentulotukea kehitettäessä huomioidaan hyvinvointialueet ja niiden yhteistoiminta Kelan kanssa, jotta viimesijaisen turvan saajille pystyttäisiin tarjoamaan tarpeelliset palvelut mahdollisimman oikea-aikaisesti. Suunnitellun neuvottelukunnan tehtäviin olisi välttämätöntä sisällyttää myös Kelan ja hyvinvointialueiden yhteistyön seuranta, tuki ja kehittäminen. Neuvottelukunnassa voisi käsitellä ja linjata esimerkiksi perustoimeentulotuen myöntämisharkintaa siten, että se edistäisi mahdollisimman hyvin toimeentulotuen tavoitetta ja sosiaalihuollon toimintaa. Toimeentulotukeen sisältyvä tapauskohtainen harkinta, tarveharkinta ja yksilöllisten elämäntilanteiden huomioiminen samanaikaisesti yhdenvertaisuuden kanssa edellyttää puntarointia, mitä mietinnössä mainittu toimielin hyvin tukisi. Neuvottelukunnan mahdollisuus tarkastella toimeentulotukea kokonaisuutena ja yhteydessä sosiaalihuoltoon sekä suhteessa ensisijaiseen etuusjärjestelmään on myös mahdollisuus ymmärtää viimesijaisen turvan heikkouksia ja vahvuuksia nykyistä paremmin.

Hyvinvointialueet, kuten myös Kelan vakuutuspiirit, ovat keskenään erilaisia maantieteellisesti ja väestömäärältään. Yhdenvertaisten palveluiden toteutuminen edellyttää yhdenmukaista toimeenpanoa alueiden erilaisuus tunnistaen. Huomioiden, että osa toimeentulotuen hakijoista on erityisen haavoittuvassa asemassa, on varmistettava, että myös tuen hakemiseen on Kelassa tarjolla riittävästi tukea. Digiasiointi, puhelinasiointi, postipalvelut tai erilaiset viestinnälliset toimenpiteet eivät yksin riitä, edelleen tarvitaan riittäviä mahdollisuuksia läsnäasiointiin. Kaikki erityistä tukea asiointiin tarvitsevat eivät ole sosiaalihuollon asiakkaita, eikä heitä tule ohjata sosiaalihuoltoon pelkästään perustoimeentulotukihakemuksen vireille saattamiseksi.

On hyvä, jos tietojenvaihtoa koskevan sääntelyn parantamisesta seuraa, että Kela saa tiedon asiakkaan asian etenemisestä. Ylipäänsä toimeenpanoa voisi hyvinvointialueilla tulevaisuudessa kehittää siten, että ihmisen pääsyä hänen tarvitsemiinsa palveluihin pystytään riittävästi tukemaan ja palveluiden vaikuttavuutta seuraamaan riippumatta siitä, löytääkö ihminen itse oikean palvelupolun.

Toimeentulotuen kaltainen tilapäiseksi tarkoitettu, viimesijainen taloudellinen tuki puoltaa paikkaansa riippumatta siitä minkälaiseksi ensisijainen etuusjärjestelmä tulevaisuudessa muotoutuu. Pikaisesti saatava tuki tarvitaan sellaisissa elämäntilanteiden yllättävissä muutoksissa, joihin etuusjärjestelmässä ei ole mahdollisuuksia vastata riittävän nopeasti ja joiden aiheuttamien taloudellisten kriisien yli selviytymiseen kaikilla ei ole varallisuutta tai muuta henkilökohtaista turvaa. Toimeentulotuen saannin ollessa pidempiaikaisempaa pitäisi palveluintervention pystyä huolehtimaan siitä, että tuentarve jää mahdollisimman lyhytaikaiseksi.

Pääjohtaja Markku Tervahauta

Johtaja Tiina Laatikainen

Saikkonen Paula
THL